

Osvrt

Perspektiva evolucije strategija obrane i nacionalne sigurnosti nakon pandemije koronavirusa

Dražen Smiljanić

Norfolk, VA, USA, 9. travnja 2020.

Smjenjivanje kapetana bojnog broda Bretta Croziera, zapovjednika nosača aviona USS Theodore Roosevelt, 2. travnja 2020. izazvalo je popriličan prijemor u američkom političkom vrhu i američkoj javnosti (Cooper, Gibbons-Neff i Schmitt, 2020). Nakon što su trojica mornara sa simptomima koronavirusa medicinski evakuirana s broda, koji ima posadu od gotovo 5000 ljudi, kapetan Crozier je napisao pismo, datirano 30. ožujka 2020, kojim je zatražio pomoć (engl. *Request for Assistance*) i pozvao zapovjedništvo američke Ratne Mornarice da djeluje odlučnije u sprječavanju daljnjeg širenja zaraze na brodu kojim je zapovijedao. Kapetan Crozier je, naime, zatražio izmještanje za 90% posade kako bi se mogli pravilno testirati na koronavirus i staviti u karantenu te kako bi se brod mogao dezinficirati. Navedeno pismo poslano je na više adresa, ali je dospjelo i u javnost. Zbog toga je obnašatelj dužnosti tajnika ratne mornarice SAD-a (*Acting Secretary of the Navy*) Thomas Modly donio odluku, koju mnogi smatraju kontroverznom, o oduzimanju nadležnosti zapovijedanja brodom kapetanu Crozieru, rekavši da je zapovjednik donio jako lošu procjenu u trenutku krize.

I dok posada broda odlazećeg kapetana slavi kao heroja, a administracija predsjednika Trumpa ga optužuje za kršenje pravila komuniciranja po liniji zapovijedanja, nosač aviona ipak je prekinuo svoju trenutnu misiju i uplovio u luku Guam. Proces testiranja posade na koronavirus je u tijeku, a sa 155 potvrđenih slučajeva infekcije, do 5. travnja 2020. gotovo 2000 mornara je izmješteno s broda.

Da se ovaj događaj desio u nekom drugom kontekstu, o njemu bi se moglo diskutirati u kategorijama odnosa djelatnih vojnih osoba oružanih snaga (časnika) i političkog vodstva (države), što je izvrsno opisao još Samuel Huntington u svojoj knjizi *Soldier and State*, izvorno objavljenoj 1957. godine. Međutim, ovdje je riječ o nečemu mnogo važnijem, jedan nosač aviona, perjanica američkih vojnih sposobnosti za projekciju moći, prisilno je prekinuo svoju misiju jer je, *de facto*, „izbačen iz stroja“. I to ne zato jer je oštećen u „djelovanju neprijatelja“ nego zbog djelovanja nevidljivog agenta, na granici živog i neživog svijeta, virusa poznatijeg kao SARS-CoV-2, te bolesti koju on uzrokuje, nazvanom COVID-19 (engl. *Coronavirus Disease 2019*).

Strateški šok

Do 8. travnja 2020. godine, 204 države registrirale su gotovo 1,5 milijuna potvrđenih slučajeva oboljenja COVID-19. Premda je borba s pandemijom još u tijeku, s pravom se može postaviti pitanje: kako to da je jedan relativno blag virus (u usporedbi s onima sa značajno većim postotcima smrtnosti, kao npr. SARS 10%, MERS 34% ili Ebola 40%, vidi: Akpan i Elliott, 2020) bacio na koljena redovite gospodarske i društvene aktivnosti većine država zahvaćenih pandemijom? Ili, što je za područje nacionalne sigurnosti još važnije, kako to da strategije nacionalne sigurnosti država Zapada nisu, niti hipotetski, predvidjele mogućnost izbijanja krize sličnih razmjera u svojim procjenama rizika (engl. *risk assessment*) i za nju se kvalitetnije pripremile?

No, možda je još poraznija činjenica da i države, poput SAD-a, koja je u svojoj Strategiji nacionalne sigurnosti iz 2017. godine prepoznala biološke prijetnje (engl. *biothreats*) i pandemije kao rizike vrlo visokog reda za nacionalnu sigurnost, nisu u praksi provele gotovo ništa od onoga što se u strateškim dokumentima navodi. U američkoj se Strategiji, između ostalog, navodi da će (Vlada SAD-a) ojačati državne sustave za reagiranje u hitnim situacijama te sustave za koordinaciju kako bi se osiguralo brzo prepoznavanje izbijanja epidemije/pandemije, provoditi mjere javnog zdravlja za ograničavanje širenja bolesti i pružiti medicinsku skrb u slučajevima značajno povećanog broja pacijenata, uključujući tretmane za spašavanje života (POTUS, 2017: str. 9). Kako je to funkcioniralo u SAD-u, u stvarnoj situaciji, moglo se vidjeti

tijekom veljače i ožujka 2020. godine. SAD se, premda je već mogao dosta toga preuzeti iz iskustva azijskih i europskih država u upravljanju krizom, zatekao nespreman, kako institucionalno tako i kao društvo (uključujući odgovorno/preporučeno ponašanje), nakon što se virus počeo širiti unutar njezinih granica. Moglo bi se generalno reći da je bivši boksački prvak Mike Tyson bio nadrealno u pravu kada je rekao da svatko ima strategiju dok ne dobije šakom po zubima ¹.

Činjenica je da se izrada strategija nacionalne sigurnosti, obrambenih i vojnih strategija država Zapada temelji na sličnim paradigmatiskim načelima i metodologijama. Jedna od njih je pristup sigurnosti u okviru tradicionalnog, moglo bi se reći, konzervativnog aspekta „države unutar granica“ i/ili nacionalnog interesa. Isto tako, odgovor na stvarne i hipotetske prijetnje većina ovih dokumenta temelji na „konvencionalnim“ sposobnostima, što uključuje, u većoj ili manjoj mjeri, i vojni instrument moći te stavlja prioritet na očuvanje tehnološke, dakle, industrijske premoći i inovacijskih potencijala. No, koliko je takav pristup primjeren odgovoru na široki spektar današnjih i budućih izazova i koliko su strategije država Zapada otporne na šok (strateško iznenađenje) pokazala je i ova kriza. Činjenica je i da odgovor na ovu pandemiju nije u svim državama isti niti je jednako učinkovit. Uspješni primjeri razlikuju se u načinu i sredstvima. Neke su države pokazale visoku razinu društvene oporavljivosti (engl. *societal resilience*), kao npr. Njemačka, neke visok stupanj povjerenja u institucije vlasti te posljedično pridržavanje mjera i naputaka kojih se stanovništvo treba pridržavati, kao npr. Švedska, neke su uspješno uporabile napredne tehnologije, kao npr. Južna Koreja, a neke se poslužile kombinacijom represivnih mjera i poslušnosti stanovništva za obuzdavanje širenja virusa, kao npr. Kina.

No, koliko god mjere za obuzdavanje širenja virusa možda i bile uspješne, što se u ovom trenutku ne odnosi samo na njegovo iskorjenjivanje, nego i na ublažavanje eksponencijalnog rasta broja inficiranih (engl. *flattening the curve*), a time i broja umrlih, ova će kriza imati i svoje „ne-medicinske“ posljedice (ekonomske, geopolitičke, kulturološke), čiji će se učinci tek vidjeti.

---

1 Mike Tyson – “Everyone has a plan until they get punched in the mouth”.

Ova pandemija vjerojatno neće, kao što pretpostavlja Richard Haass (2020), promijeniti tijek povijesti nego će ju ubrzati. Dakle, za očekivati je da će se većina već prepoznatih trendova nastaviti realizirati, ali bržim tempom. No, mnogi će se stratezi i planeri, futuristi i dizajneri scenarija, ljudi koji sudjeluju u izradi ključnih državnih strategija vezanih za sigurnost i obranu, zbog razmjera i učinka ove pandemije, vjerojatno osjećati razočarani. Neki zbog toga što ovakav šok nisu anticipirali, a neki, koji možda jesu, nisu dobili zeleno svjetlo da ga uključe u dokument jer se ovakva kriza nije činila izgledna. Ključne državne strategije ipak su, na kraju krajeva, politički kompromis. I, ponekad svjesno, a ponekad i slijedom rutine, njihovi autori u ove dokumente uključuju premise temeljene na već viđenom (iskustva iz prethodnih kriza, ratova ili postojećih izvora nestabilnosti) ili politički korektnom razmišljanju (politički konsenzus oko vizije sigurnosti). Pitanje koje se na temelju toga nameće je može li iskustvo stečeno u naporima na suzbijanju i otklanjanju posljedica ove pandemije biti „okidač“ za drugačiji pristup razvoju ključnih državnih strategija u području sigurnosti?

Neizvjesnost i kompleksnost kao temeljna karakteristika sigurnosnog okruženja

Među državama Zapada postoji konsenzus da se suočavaju s opasnim, nepredvidljivim i fluidnim sigurnosnim okruženjem, s trajnim izazovima i prijetnjama iz svih strateških pravaca (NATO, 2018). U takvom nepredvidivom i još uvijek opasnom svijetu, ove države vide kao ključni izazov, i svoj strateški izbor, zadržati svoju vojnu nadmoć (uključujući tehnološku prednost) u odnosu na ostatak svijeta. Sjedinjene Američke Države smatraju svojim najvažnijim strateškim prioritetom ostati ispred rastućih konkurenata, državnih aktera međunarodnih odnosa (prvenstveno Kine te Rusije) kao i postojećih i novih ne-državnih aktera. Istodobno, europske države, a posebno članice NATO-a, pokušavaju dokazati svoju odanost zajedničkoj sigurnosnoj arhitekturi izgradnjom odgovarajućih obrambenih sposobnosti kroz načela podjele tereta i razumnog izazova (Kalnins, 2017).

Pored „neizvjesno“, izraz „kompleksno“ od nedavno je postao prirodna sastavnica opisa trenutnog i budućeg sigurnosnog okruženja. Deklaracijom

Summita NATO-a u Bruxellesu na vrhu 2018. godine međunarodno sigurnosno okruženje opisano je kao “vrlo raznoliko, kompleksno i zahtjevno” (NATO, 2018). Europska služba za vanjsko djelovanje (kratica EEAS, od engleskoga: *European External Action Service*) naglašava da je količina globalnih sigurnosnih izazova ne samo porasla tijekom posljednjih godina, već su ti izazovi postali i kompleksniji, višedimenzionalni i fluidniji (EU EEAS, 2018). Pojam kompleksnosti tako je sve više uključen u opisivanje budućeg sigurnosnog okruženja, koje karakterizira „visok tempo promjena, kompleksnost, neizvjesnost i međusobna povezanost” (NATO, 2017: str.3).

Kompleksnost se, na žalost, ovdje najčešće pojavljuje kao *buzzword*. To je riječ koja se često rabi, pomodna je, ali uglavnom nedovoljno dobro objašnjena. Najčešće je „kompleksnost” varijabla koja opisuje našu nemoć da, koliko-toliko, predvidimo događaje/krize i da ih opišemo u kategorijama rizika (dakle, vjerojatnost događanja i posljedice događaja). No, kompleksnost u području sigurnosti ukazuje i na činjenicu da parametri i akteri koji oblikuju sigurnosno okruženje, kao i njihovo međudjelovanje, ne mogu i ne smiju biti promatrani u stereotipima dvadesetog stoljeća.

Nameće se dakle pitanje, može li se s kompleksnim izazovima nositi isključivo naglaskom na izgradnju nadmoćnog instrumenta vojne moći (engl. *Military Instrument of Power*)? Kako vidimo iz primjera krize izazvane pandemijom koronavirusa, ne može. COVID-19, doduše, ne smije postati glavna paradigmatička odrednica promišljanja o nacionalnoj sigurnosti, jer neće sve buduće krize biti posljedica pandemije virusa. Međutim, ova je kriza vrlo slikovito pokazala kako se neadekvatnim odnosom prema kompleksnim izazovima može vrlo brzo dostići stupanj krize u kojima instrumenti postojećeg institucionalnog okvira (npr. javno zdravstvo) ne mogu na nju adekvatno odgovoriti. Razlog tomu mogu biti nedovoljni kapaciteti, neadekvatna organizacija, procedure/doktrine i sl.

Što je kompleksnost i zašto je „kompleksna“?

U kompleksnim sustavima svaki agent (akter, element, sastavni dio) utječe na druge agente na načine koje jednostavno nije moguće predvidjeti. U takvim sustavima obično je izuzetno teško, ako ne i nemoguće, izolirati pojedinačne

uzroke i njihove učinke, jer su dijelovi povezani u složenoj interakciji. Kompleksne se sustave opisuje i kao „nelinearne“ jer im je važna karakteristika upravo taj aspekt slučajnosti, koji je posljedica „slučajne“ interakcije među različitim agentima. Rezultat takve interakcija može biti sustav koji se ponaša nepredvidivo i čak nekontrolirano. Kompleksni sustav može biti društvo, ali i abiotički sustavi, čije djelovanje prepoznajemo u klimatskim promjenama.

Kompleksni sustavi pokazuju određeno „samoorganizirajuće ponašanje“. Mnogobrojni agenti (dijelovi) sustava mogu djelovati pojedinačno, u skladu s vlastitim okolnostima, zahtjevima, pa čak i voljom (kakav je slučaj u međunarodnoj politici). To znači da se ishod kompleksnih sustava temelji na pojedinačnim „odlukama“ njihovih brojnih agenata. Djelujući tako, agenti utječu na cijeli sustav, istovremeno mijenjajući uvjete i zahtjeve koji utječu na sve ostale agente. Kompleksnost može, a vidi se da to i čini, stvoriti poteškoće za nacionalnu sigurnost zbog dinamike u širem strateškom kontekstu, uključujući fizičko okruženje.

No, koji su, doista, globalni kompleksni izazovi? Yuval Noah Harari (2018) sugerira da se čovječanstvo danas suočava s tri zajednička problema koji čine državne granice nepostojećom preprekom, a to su nuklearni rat, klimatske promjene i nove remetilačke tehnologije² (engl. *disruptive technologies*). Dakako, izazova ima i više i mogu se protegnuti i na probleme ograničenih (i iscrpivih) energetske resursa, globalnu nejednakost i nerazvijenost (kojima se intenzivno bave koncepti poput UN-ovog o održivom razvoju i sl.). No, ovi koje navodi Harari doista su transnacionalni i ne mogu se negirati trenutno prepoznatljivim trendovima nacionalne izolacije i isključivosti.

Dugoročno gledano, jedan rezultat ove krize treba biti prepoznavanje da su ne-vojni aspekti društvene oporavljivosti (engl. *resilience*), uključujući javno zdravlje, obrazovanje, kritičnu infrastrukturu, te politički konsenzus oko najvažnijih stvari, ključni za adekvatan odgovor na kompleksne izazove i prijetnje.

Globalizacija je, pored svojih nemjerljivih pozitivnih aspekata, pokazala i negativnu stranu kompleksnosti svjetske ekonomije. Ovisnost nacionalnog gospodarstva o opskrbi s „udaljenih tržišta“ pokazala je, u vrijeme ove krize, ranjivost takvog pristupa. Ovo nije poziv na ksenofobiju ili dizanje zidova između država i kontinenata, ali potrebno je očito priznati da će morati doći do kompromisa. Naime, bit će potrebno pažljivo razmisliti o tome gdje želimo da se nalazi naša (referirajući se na države Zapada) proizvodna baza i kako smanjiti ovisnost o opskrbi resursima (posebno energentima). Naime, bit će potrebno uravnotežiti pozitivne utjecaje globalizacije s rizicima koji sada imamo. Već se sada pretpostavlja (vidi npr. intervju sa Kjell A. Nordströmom, na 24 Sata, 2020) da ova pandemija neće zaustaviti globalizaciju na način da se ona pretvori u retrogradni proces zatvaranja u nacionalne granice, nego u regionalizaciju, poglavito na razini kontinenata (npr. Europa, Sjeverna Amerika i sl.).

Zaključak i promišljanje

Pandemija koronavirusa možda neće, sama po sebi, potaknuti promjene u načinu izrade ključnih državnih strategija u području sigurnosti, ali ona zacijelo simbolizira „netradicionalne“ i ne-vojne prijetnje i naglašava potrebu drugačijeg predviđanja, planiranja i pristupa izradi odgovora na takve izazove. Ova je pandemija svojevrsna „šok terapija“, uz već postojeće izazove koji oblikuju kontekst globalnog sigurnosnog okružja, uključujući hibridno ratovanje, klimatske promjene i remetilačke tehnologije. Buduće strategije nacionalne sigurnosti i obrane, ukoliko žele biti relevantne u tom novom kontekstu, vjerojatno će morati uvažiti neke od sljedećih trendova i prepoznatih lekcija:

- Vidljiva je evolucija pojma sigurnost iz inter-nacionalne perspektive (gdje su glavni faktori koji oblikuju sigurnosno okružje državni akteri međunarodnih odnosa), preko intra-nacionalne (gdje su faktori i ne-državni akteri, ali i društvo. Jedan od prvih primjera je Domovinska sigurnost SAD-a, kreirana kao odgovor na prijetnje poput one terorističkih napada 11. rujna 2001), prema „sigurnosti ljudi“. U ovom kontekstu riječ je o pojmu „ljudska sigurnost“ (engl. *Human Security*),

kako je opisano u UN-ovom dokumentu „Izvešće o ljudskom razvoju, nove dimenzije ljudske sigurnosti”, iz 1994. godine, ili novije publikacije, “Priručnik o ljudskoj sigurnosti” (UN, 2016: str. 7). Ovim su konceptom u sigurnost, između ostalog, uključeni ekonomski, individualni, zajednički i politički aspekti. Ovdje je, svakako, važno spomenuti i radove Barry Buzana i suradnika, koji se bave evolucijom koncepta sigurnosti u okviru teorije međunarodnih odnosa, te u njega uvode i nova područja, uključujući i gospodarstvo, zaštitu okoliša te ljudsku i društvenu sigurnost. Za područje nacionalne sigurnosti i obrane to će značiti daljnju potrebu svojevrsne integracije vojnog instrumenta moći u širi okvir sigurnosne arhitekture.

- Relevantnost budućih strategija sigurnosti i obrane ovisit će sve više i o kvalitetnoj procjeni rizika (engl. *Risk Assessment*). To se ne odnosi samo na rizike vezane za procjenu prijetnji nego i na bolju analizu ovisnosti država o resursima i ključnim robama iz uvoza, posebno sa dalekoistočnih tržišta i rizike koji iz toga proizlaze (neprekinuta proizvodnja i transport, odnosno opskrbi lanci). Ilustracija za to su u ekonomskoj znanosti analize vezane uz investiranje, koje se bave poslovnim rizicima, ali i financijskim rizicima³. Tako na primjer, dok je većina strategija nacionalne sigurnosti i obrane država Zapada u određenoj mjeri spominjala pandemije kao moguću prijetnju, ta se činjenica višekoristila kao argument za potvrdu složenosti sigurnosnog okruženja, gdje prijetnje, kako se u NATO-ovim dokumentima često navodi, dolaze i svih smjerova, dakle 360°. Nedostatak respiratornih maski (kako kirurških tako i onih koji zadovoljavaju N95 standard) pokazao se tijekom ove pandemije kritičnim, a njihova proizvodnja na Zapadu nepostojeća. To iskustvo predstavlja dobru ilustraciju za činjenicu da procjenu rizika nije dovoljno raditi samo za prepoznate prijetnje (simptome) nego i za sposobnosti odgovora na tu prijetnju.

Kvalitetnija procjena rizika može se ostvariti, između ostalog, nepristranošću, kvalitetnim analizama scenarija i eksperimentiranjem (npr. uporabom alata za modeliranje i simulacije).

---

3 Financial Risk vs. Business Risk: What's the Difference?. Investopedia. Dostupno na: <https://www.investopedia.com/ask/answers/062315/what-are-key-differences-between-financial-risk-and-business-risk-company.asp>

- Globalni kompleksni izazovi, kako iskustvo pokazuje, mogu se adekvatno riješiti samo suradnjom na globalnoj razini. Primjeri za to su klimatske primjene, razvoj umjetne inteligencije te pandemija poput ove izazvane koronavirusom. Ovi izazovi predstavljaju tzv. „omogućitelje“ (engl. *enablers*) jer ne predstavljaju nužno izvor prijetnje sami po sebi već po utjecaju na druge pojave, aktere i događaje čime potenciraju negativne aspekte kompleksnosti. Ova činjenica utjecat će na potrebu još većeg povezivanja i potrebe rasta povjerenja među državama, uključujući i saveze, kao npr. NATO, gdje će se trebati dodatno unaprijediti i učiniti učinkovitom suradnja sa EU-om i partnerima. I ne samo to, ovakvi izazovi činit će nužnim povezivanje i suradnju i s onim akterima koji nisu u ideološkom smislu kompatibilni s vrijednostima koje promovira i brani Zapad, odnosno NATO (prije svega s Kinom i Rusijom). Znanstvena suradnja predstavlja, i tijekom ove krize je to dokazano, područje u kojem se takvo povezivanje može ostvariti. Nove će strategije, dakle, trebati predložiti načine (i kompromise) koje je potrebno izraditi kako bi se ovakva suradnja realizirala.
- Države će morati uložiti puno više intelektualne energije (koncepti, organizacija, koordinacija) i resursa u rast društvene oporavljivosti. Kako naglašavaju Roepke i Thankey (2019), oporavljivost je prva linije obrane NATO-a. Činjenica je da je tijekom većeg razdoblja Hladnog rata, civilna spremnost (tada poznata kao civilno planiranje u izvanrednim situacijama, a kod nas kao Civilna zaštita) bila dobro organizirana i financirana, a njena se uloga odrazila i na NATO-ovu organizacijsku i zapovjednu strukturu. Tijekom 1990-ih, međutim, velik dio planiranja civilne spremnosti, struktura i sposobnosti znatno je smanjen ili posve ukinut, kako kod država članica, tako i NATO-u. No, potreba za oživljavanjem ovog koncepta postala je vidljiva s rastom i djelovanjem međunarodnog terorizma i hibridnih prijetnji (posebno nakon 2014. godine, kada je ruski pristup postizanju njihovih strateških ciljeva, često okarakteriziran i kao svojevrsna doktrina, na Zapadu opisan kao hibridno ratovanje). Društva s većim stupnjem oporavljivosti posjeduju veću sposobnost povratku na stanje prije krize: prilagođavaju se izazovu brže te su sposobna vratiti se na funkcionalne razine prije krize s većom lakoćom od manje

oporavljivih društava. Time se osigurava kontinuitet, funkcionalnost i stabilnost ključnih državnih institucija te trajno funkcioniranje ključnih usluga za stanovništvo.

No, razvoju oporavljivosti ne pridaje se u svim državama jednaka važnost. Primjerice, Njemačka u ovaj koncept ulaže znatno više nego SAD. Prednost takvog pristupa pokazala se i tijekom ove krize, gdje Njemačka zahvaljujući velikim kapacitetima javnog zdravstva uspijeva držati razinu smrtnosti uzrokovane koronavirusom na rekordno niskoj razini. Isto tako, u savladavanju izazova održavanja lanca opskrbe, do kraja ožujka 2020. njemačke tvrtke su usredotočile svoje proizvodne napore kao što to nisu činile u proteklih 75 godina. Unutar nekoliko dana velike i srednje velike tvrtke razvile su čitave mehanizirane montažne linije za proizvodnju robe potrebne za sveobuhvatnu borbu protiv virusa (Münchowby, 2020). SAD, koji tradicionalno najviše preferira i ulaže u vojnu i tehnološku superiornost suočio se, nasuprot njemačkom primjeru, s velikim problemima u prilagodbi na okolnosti nastalih pandemijom.

Kod oporavljivosti bit će posebno značajno aktivno uključivanje stanovništva jer taj koncept najbolje funkcionira kao *bottom-up* model. U ovoj se krizi već pokazalo koliko je disciplinirano ponašanje svakog pojedinca od iznimne važnosti u zaustavljanju širenja virusa. Neke države, poput skandinavskih, konceptu oporavljivosti već pridaju velik značaj, a najčešće ih „ugrađuju“ u svoje koncepte „totalne obrane“.

Pored oporavljivosti i održivost (engl. *sustainability*) je koncept koji bi trebao biti puno ozbiljnije prepoznat i implementiran u nacionalne strategije. Upravo ovakvi koncepti trebaju rezultirati sposobnostima, koja će osigurati sredstva (engl. *means*) za provedbu strateških ciljeva, ali na način da smanje ovisnost o iscrpivim resursima i negativne eksternalije (kao npr. CO₂ i druge negativne utjecaje na okoliš). Održivost bi se prvenstveno mogla odnositi na područje energije (posebno za vojne potrebe, tzv. energija za operativne potrebe), gdje već postoje značajni trendovi za povećanjem učinkovitosti i smanjenjem ovisnosti o opskrbi energentima temeljenim na fosilnim gorivima (npr. hibridni sustavi generiranja električne energije, vjetroturbine, fotoćelije i sl.).

- Definicija rata morat će biti redefinirana i shvaćena puno fleksibilnije. Razumijevanje hibridnog ratovanja i ratovanja u „sivoj zoni“ tek je početak tog procesa. Premda se na Zapadu operativne domene šire iz područja kopna, vode i zraka na kibernetički prostor i svemir, puno razumijevanje rata mora nadići elementarnu vezanost na konvencionalne vojne sposobnosti. Definicija rata jedne strane može biti znatno šira od one druge. Takav je slučaj npr. sa poimanjem rata na Zapadu i Istoku. Kina već neko vrijeme, a znakovito je to opisano i u knjizi „Rat bez granica“ (Liang i Xiangsui, 1999) konceptualizira rat znatno suvremenije, uzevši u obzir društvenu, gospodarsku i tehnološku evoluciju. Zapad je, još uvijek, u tom pogledu „konvencionalan“, zato nove koncepte prepoznaje i opisuje terminima kao što su hibridno ratovanje, siva zona (engl. *grey zone*) ili ratovanje u zoni nedorečenosti (engl. *ambiguity*). Takvo, različito poimanje rata može biti i opasno. Naime, protivnik može biti u ratu s nama, a da toga nismo niti svjesni, te shvatimo da smo u ratu kad smo ga već izgubili. Drugo, i još opasnije, možemo sudjelovati u onome što mislimo da su oblici prisile primjereni ne-ratnom stanju (ekonomski prije svega), na primjer, trgovinski ratovi (uključujući carinske tarife) ili nadmetanje oko 5G infrastrukture, dok protivnik sa širim konceptom rata to vidi kao ratno djelovanje i sukladno tome reagira. Pandemija koronavirusa pokazala je i važnost „rata narativa“, u kojem strane, prvenstveno SAD i Kina, nisu štedjele jedna drugu u optužbama za izvor i reakciju na pandemiju. Isto tako, Rusija, a pogotovo Kina iskoristile su krizu kako bi pokazale uspješnost i dobronamjernost svojih vladajućih autokratskih garnitura u nošenju s krizom i pomoći drugima.

Primjer Kine ovdje je posebno eklatantan, jer se njihov projekt „Jedan pojas - jedan put“ čudesno pretvorio u „Zdravstveni put svile“ (Münchowby, 2020). Kina, naime, koristi svoj uspjeh u smanjenju broja inficiranih tijekom ove pandemije kako bi predstavila svoj sustav kao alternativu zapadnom načinu života. Nove će ključne državne strategije vezane za sigurnost morati uvažiti ovu novu stvarnost, u kojoj Kina nije nužno novi hegemon na međunarodnoj razini (najveća politička i vojna supersila koja bi tu ulogu preuzela od SAD-a), ali koja koristi svoj ekonomski i tehnološki potencijal

kako bi svoj politički model učinila dominantnijim od liberalno-demokratskog. Za sada, ni Kina niti Rusija nemaju soft power koji bi u većem dijelu država Zapada stvorio simpatije za takav politički model, premda su određene autokratske tendencije prisutne (Turska, Mađarska, donekle Poljska i sl.).

U pogledu obrambenih i vojnih sposobnosti, nepravedno zanemarena NBKO (Nuklearna, Biološka i Kemijska Obrana) morat će dobiti puno veći značaj. Nakon Hladnog rata, ove su sposobnosti, nestankom blokovske politike i bojazni od totalnog rata, koji bi uključivao nuklearno i drugo naoružanje za masovno uništenje, gotovo marginalizirane. No, ove sposobnosti postaju sve važnije ne samo za zaštitu snaga već i stanovništva, poglavito za rano otkrivanje incidenata i otklanjanje njihovih posljedica. Isto tako, ove sposobnosti bit će potrebno razvijati ne samo za taktičku razinu, već osigurati punu povezanost sa znanstvenom zajednicom i industrijom (posebno onom za proizvodnju opreme „dvojne namjene“). Trendovi pokazuju sve veću uključenost multi-senzorskih tehnologija, softvera i komunikacijskih tehnologija u NBKO sposobnosti. Nadalje, uporaba bespilotnih sustava praćenja i nadzora iz zraka ima potencijal postati jedna od ključnih komponenti protumjera NBKO-a. Isto tako, što je pokazala i ova pandemija, bit će važno uspostaviti centralizirano upravljanje podacima i analitikom za cjelokupnu NBKO na razini države, za vojne i civilne potrebe (domovinska sigurnost).

- Evidentno je da ova pandemija ima potencijal promjene paradigmi u području sigurnosti. Trendovi koji se oblikuju nakon Hladnog rata, 11. rujna te Ukrajinske krize već su naznačile potrebu za korjenitijim promjenama u poimanju sigurnosti i načina dostizanja ciljeva vezanih uz nju. Mi nismo prva generacija koja se suočava sa strateškim iznenađenjima i strateškim zabludama (sjetimo se famozne Maginot linije), no vidljivo je da se s krizama nosimo bolje nego generacije prije nas. To možemo zahvaliti tehnologijama (IT i komunikacijske), ali i koordinaciji i suradnji na svim razinama (znanstvenoj, medicinskoj, logističkoj i td.). Generalno, razvoj strategija vjerojatno će zahtijevati puno više napora u definiraju načina („ways“) i sredstava („means“), dok će definiranje ciljeva („ends“), zbog problematične ili nemoguće predvidljivosti kriza, biti potrebno definirati u općim kategorijama.

Buduće strategije, po svojoj prilici će, da bi bile uspješne, morati biti puno više usredotočene na agilnost i fleksibilnost sustava (uključujući i vojnu organizaciju), kako bi se odgovoru na krizu ili prijetnju brzo prilagodili, ponekad i „u hodu“. Ili, kao što sugerira Colin Gray (2016: str. 64), dovoljno dobra politika (policy) i strategija uvijek bi trebale biti “posao u tijeku”, barem u nešto skromnijoj mjeri. Jer, strategija je proces stalne prilagodbe promjenjivim uvjetima i okolnostima u svijetu u kojem dominiraju slučajnost, neizvjesnost i neodređenost (Murray, Knox i Bernstein, 1994: str. 1). Strategija, dakle, ni u kom slučaju ne smije biti samo dokument koji se donosi formalno, za fiksna vremenska razdoblja nego promišljen smjer za prilagodbu organizacije (države, društva i institucija) i njezinih sposobnosti odgovora promjenjivim okolnostima. Isto tako, ciljevi, načini i sredstva moraju biti transparentni i mjerljivi te, što je vrlo važno, cijeli proces realizacije strategije dovoljno fleksibilan kako bi apsorbirao novonastale okolnosti. Slijedom takvog pristupa, vjerojatno će ciljevi tih strategija biti stalni ili približno slični kroz vrijeme, dok će se mijenjati načini i sredstva za njihovo dostizanje.

Reference:

24 Sata (2020) Kjell A. *Nordström o budućnosti ekonomije uživo na 24sata*. 24 Sata [online]. Dostupno na: <https://www.24sata.hr/tech/kjell-a-nordstrom-o-buducnosti-ekonomije-uzivo-na-24sata-684724>

Akpan, N. i Elliott, K. (2020) *How coronavirus compares to flu, Ebola, and other major outbreaks*. National Geographic. Dostupno na: <https://www.nationalgeographic.com/science/2020/02/graphic-coronavirus-compares-flu-ebola-other-major-outbreaks/>

Cooper, H., Gibbons-Neff, T. i Schmitt, E. (2020) *The Navy Fired the Captain of the Theodore Roosevelt. See How the Crew Responded*. The New York Times. Dostupno na: <https://www.nytimes.com/2020/04/03/us/politics/coronavirus-brett-crozier-theodore-roosevelt.html>

EU EEAS (2018) *Towards a stronger EU on security and defence*. European Union, European External Action Service. Dostupno na: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/35285/towards-stronger-eu-security-and-defence_en

Gray, C.S. (2016) *Strategy and Politics*. New York: Routledge

Haass, R. (2020) The Pandemic Will Accelerate History Rather Than Reshape It: Not Every Crisis Is a Turning Point. *Foreign Affairs* [online izdanje]. Dostupno na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-04-07/pandemic-will-accelerate-history-rather-reshape-it>

Harari, Y.N. (2018) *We need a post-liberal order now*. The Economist. Dostupno na: <https://www.economist.com/open-future/2018/09/26/we-need-a-post-liberal-order-now>

Kalnins, O.E. (2017) Burden Sharing revisited - Special Report. NATO Parliamentary Assembly, Political Committee.

Münchowby, S. von (2020) *Post-Corona Europe: Challenges from the Far East*. IRMO Brief 4/2020. Zagreb: Institut za razvoj I međunarodne odnose. Dostupno na: <https://irmo.hr/wp-content/uploads/2020/04/IRMO-Brief-4-2020.pdf>

Murray, W., Knox, M. i Bernstein, A. (eds) (1994) *The Making of Strategy: Rulers, States, and War*. Cambridge: Cambridge University Press.

Liang, Q. i Xiangsui, W. (1999) *Unrestricted Warfare*. Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House. Dostupno na: <http://www.cryptome.org/cuw.htm> [Accessed 10th October 2016]. Izdanje na francuskom jeziku: LIANG, Q. & XIANGSUI, W. (1999) *La guerre hors limites*. Paris: Editions Payot & Rivages pour l'édition de poche, l'édition 2006. ISBN: 2-7436-1517-6

NATO (2017) *Strategic Foresight Analysis 2017 Report*. Norfolk, VA: NATO Allied Command Transformation.

NATO (2018) *Brussels Summit Declaration: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018* [online]. North Atlantic Treaty Organization. Dostupno na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm

POTUS (2017) *National Security Strategy of the United States of America*. President of the United States of America. Dostupno na: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>

Roepke, W-D. i Thankey, H. (2019) *Resilience: the first line of defence*. NATO Review. Dostupno na: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/02/27/resilience-the-first-line-of-defence/index.html>

UN (2016) *Human Security Handbook: An integrated approach for the realization of the Sustainable Development Goals and the priority areas of the international community and the United Nations system*. New York: United Nations, Human Security Unit.

Worldometers (2020) *Countries where COVID-19 has spread*. Worldometers.info [online]. Dostupno na: <https://www.worldometers.info/coronavirus/countries-where-coronavirus-has-spread/>